

v numizmatični zbirki, našel srednjeveški pečat Metlike, za katerega v tekstu knjige še piše, da ga ni moč najti.

Pomembno delo Boža Otorepca s težiščem na zbranih in dokumentiranih podatkih je, kot je bilo že rečeno, nepogrešljiv pripomoček in priročnik za vsako raziskavo zgodovine mestnih naselbin pri nas. Hkrati pa more služiti tudi kot izhodišče za posamezne specialne razprave iz pravne zgodovine, sfragistike, heraldike, diplomatike in tudi umetnostne zgodovine.

Peter Štih

Anton Fister, **Izbrani spisi. Prva knjiga: Spomini od marca 1848 do julija 1849, prispevek k zgodovini dunajske revolucije.** (Prevedel Dušan Ludvik). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1987. 217 strani.

Izdaja spominov Antona Fistra bo, kot vse kaže, pri nas osrednji dogodek ob 140-letnici pomladi narodov (knjiga se je na trgu pojavila letos). Znameniti radovljčan je imel zelo vidno vlogo v dunajski revoluciji 1848 in je že skrajni čas, da se čim več ljudi neposredno seznanijo z njegovo lastno oceno dela, ki ga je takrat opravil. Dr. Anton Fister,¹ profesor teologije, filozofije in pedagogike na dunajski univerzi, vojni kurat tamkajšnje akademske legije in član leveice v dunajskem parlamentu, sodi v tisto skupino naših ljudi, ki so se aktivno vključili v revolucijo, vendar pomlad narodov ni otopila njihovega občutka nacionalne pripadnosti. Izgovori ali bolje opravičila, da ga je slovensko narodno gibanje odbijalo, ker je bilo v rokah klera in dvorne kamarile, so potvarjanje objektivnih zgodovinskih dejstev. Dunajska leveica je izkoristila nezadovoljstvo najširših ljudskih mas in dokončno zlomila še zelo načet Metternichov absolutizem. Ker ni imela jasnih načrtov o ciljih revolucije, niti ni imela socialnega načrta za kmete in delavce, ti so bili razen na Dunaju še neznatna manjšina, ker ni razumela nacionalnega vprašanja, ker ni doumela revolucionarnosti zahtev po preustroju monarhije, je osamljena propadla. Fister kot njen aktivni član je doživel enako usodo. Slovenskemu zgodovinopisju ne danes, ne v preteklosti vloga tega Kranjca ni neznana. Po zadnji vojni je zanimanje zanj, zlasti po zaslugi dr. Marjana Britovška, v porastu. 20. septembra 1849. leta je namreč v Londonu izšel lepak, v katerem prosijo ljudi, naj podprejo tamkajšnje nemške begunce. Na njem sta poleg treh drugih Nemcev podpisana tudi Karel Marx in Anton Fister. Tako dr. Franc Rozman kot Britovšek pa doslej nista potrdila upov tistih, ki bi iz tega radi potegnili daljnosežne zaključke.² Na podlagi vsega doslej ugotovljenega lahko trdimo, da mu v preteklosti slovensko zgodovinopisje ni delalo krivice.

Fister primerja svoje spomine, ki so prvič izšli v dveh delih 1850. leta v Frankfurtu ob Maini, z zapisovanjem oporoke v času kuge (str. 163). Priznati moramo, da so dejansko nastajali v nenormalnih razmerah, zato je iz njih jasno razviden srd propadlega politika. Spominjajo nas na zbirko pridig, polnih lepih misli in še več lepih besed. Malo je tistega, kar daje spominom zgodovinsko vrednost. Svoje govore, na katere je najbolj ponosen, je namreč zapisal po spominu. Tako so nam še najbolj dragocene nekatere njegove opazke in oznake oseb, s katerimi je prihajal v kontakt v svoji revolucionarni vihri.

Fister je v prvih tednih revolucije sodeloval z dunajskimi Slovenci. Podpisal je addresso 44 slovenskih Dunajčanov kranjskim deželnim stanovom 29. marca 1848, slab mesec kasneje se je še udeležil ustanovnega sestanka dunajske Slovenije, kmalu nato pa je v njem prevladala slepa ljubezen do nemškega Mihla. Svoje nacionalne nazore je sam povedal v odgovoru poslancem frankfurtskega parlamenta, ko so ti 6. julija obiskali avlo. »Vi ljubite Germanijo kot ljubimo sestro ali mater, jaz jo ljubim kot nevesto. Rojen in odrasel med Slovani, sem ljubil Nemčijo že od otroških let, bil sem nemško vzgojen, in kar sem se naučil, dolgujem Nemčiji. Zivel sem med Slovani in Italijani, med njimi sem srečal ljudi z žlahtnim značajem, ne pa tudi nemškim srcem.« (Str. 108). Zato v njegovih spominih zaman iščemo vesti o dogajanjih med dunajskimi Slovenci; spominja se le prihoda srbske deputacije (str. 104), pa še to izrabi za vrsto trditev, ki mu niso v čast. Prizadevanja Slovanov in drugih malih narodov so bila zanj »narodnostno brušenje in petelinje petje« (str. 82, 84). Le v zvezi z oktobrsko vstajo na Dunaju omenja Ambroža in Smrekarja. Njegove simpatije so popolnoma na strani nemštva. Fister je na primer zgovoren, ker Čehi nemškim študentom v Pragi ne dovolijo nemških barv, da pa se podobno dogaja slovenskim v

¹ Do leta 1979, ko mu je bila v Radovljici 29. marca odkrita spominska plošča, je bila običajna oblika njegovega primka Fűster, kot se je tudi sam dosledno podpisoval. Ker pa so nekateri slovenski časopisi 1848. leta pisali Fister, in ker se njegovi današnji daljnji sorodniki tako podpisujejo, se poslej uveljavlja oblika, ki je uporabljana tudi v tej knjigi. Z ozirom na njegovo deklarirano navdušenje za nemštvo to ponašanje Fűstra ni potrebno.

² Franc Rozman, Fűster in Marx. Zgodovinski časopis 19—20, 1965/66, str. 275—276. Marjan Britovšek, Anton Fűster in revolucija 1848 v Avstriji, str. 111 in str. 272—273. Glede njegove knjige upoštevaj še oceno Frana Zwittra v Zgodovinskem časopisu 23, 1971, str. 144—151.

Gradcu, ga seveda ne prizadene. Bralec bo še razumel, da Fister, ki ga še v Ljubljani nacionalni preporod ni pritegnil, za slovenske in nekatere druge slovanske zahteve ni imel posluha, še zlasti, ker so bile ambicije nemškega Kranjca druge. Podobnih oseb ne poznamo tako malo. Toda Fister gre dlje. Slovanom z izjemo Poljakov pripisuje najgrše in najpodlejše namene in lastnosti, in to ne le zato, ker naj bi bili proti revoluciji, ampak zaradi njihove narave. Verjame v »Deutschfresserei«, ki naj bi cvetelo v zbirališču dunajskih Slovanov, v kavarni Gerlovič (str. 83). Posebno je gorak Čehom. Že njihov govor je drdrajoč, zvijačen, trd kot češki jezik in češka buča (str. 81), vsak Čeh je najbolj brezsrčen in najbolj nevhvaležen človek na svetu (str. 84). Njihovi poslanci v parlamentu so bili »zoprnih obrazov, nelepkih glav s potezami, ki so kazale hudobnost«, ožigosani »s potezami verolomnosti« (str. 114), bili so ničvredni, brezsrčni, podkupljivi, »ministerialni hlapci, izdajalci ljudstva, morilci svobode« (str. 115). Ne preseneča, da bi bil Fister prej pripravljen biti Hotentot kakor Čeh (str. 115). Iz gornjih citatov je razvidno, da je bolehal za vsemi tistimi boleznimi kot takratna nemška in evropska levica. Težko je razumeti njihovo demokratičnost, če za svoje načrte zahtevajo nesvobodo drugih narodov, če željo narodov po lastnem razvoju označujejo s sovražnim partikularizmom (str. 82). Kje so tu načela resnice, človečanstva, svobode, ki naj vladajo med narodi (str. 82), kakšne so bile Fistrove predstave o življenju v Nemčiji, če je trdil, da so si nekatere narode izmislili ministri (str. 105). V čem je Fister dosleden revolucionarni demokrat, ko je na predlog ukrajinskega poslanca Prokopczyca, da bi poslanec, ki niso večji nemškega jezika, pred glasovanjem v njihovem jeziku razložil, o čem bodo odločali, ne le pomagal ustvarjati hrup, ampak je celo zahteval, naj odidejo iz parlamenta in naj jih zamenjajo tisti, ki so večji nemškega jezika.³ Za taka stališča ni opravičila, še zlasti zato, ker je ob podobnem italijanskem predlogu levica ostala nema.⁴ Očitno je res, kar je ugotovil Rieger, da so nemški poslanci levice dunajskega parlamenta priznavali narode in enakopravnost, vendar naj ne bi ta veljala za vse, uživali naj bi ju le izbrani.⁵ Nedvomno ni mogoče zanikati zaslug levice v revoluciji 1848, ne moremo pa tudi zatiskati oči pred usodnimi napakami, pred sprenevanjem o dveh od treh ključnih vprašanj takratnega dogajanja.

Fister v svojih spominih sledi predvsem raznim dogodkom, v katerih je aktivno sodeloval, manj pa zvemo o njegovih nazorih. Sam trdi, da se je resno ukvarjal s politiko, da pa sta bili njegovo pravo področje veroznanstvo in prosvetna stroka (str. 99). V državnem zboru se ni dobro počutil, ker naj bi v njem bilo »vse osnovano na odvetniških zvijačah in birokratski poslovni rutini«, v njem naj bi uspevali le »obrtniški juristi in juridični sofisti« (str. 114). Sklepamo lahko, da mu sistematično politično delo ni ustrezalo, bil je človek trenutnega navdiha, ki so ga pri delu vodila čustva pred razumom. Študentsko gibanje ga je v celoti prevzelo. Ni bil on tisti, ki bi ga usmerjal, ampak je ono usmerjalo njega.

Zaradi svoje dejavnosti je bil Fister ob koncu leta 1848 suspendiran kot duhovnik. Čeprav je vzklínil: »Hvala Bogu, da sem se končno po sedemnajstih letih znebil ponesrečenega zakona!« (str. 193), ni jasno, kaj je s tem mislil. Sam je trdil, da dotlej ni nastopal zoper cerkev in dogme, priznava pa, da je s svojim neprisiljenim vedenjem, s tem pa razume tudi javno zabavo z ženskami, od katerih je lahko bila ta ali ona tudi na slabem glasu, dal kak povod za nezaupanje in očitke (str. 80). Tudi v tem pogledu je težko dobiti jasno sodbo o njem. Še največ je povedal ob kandidaturi za državnega poslanca (str. 98—102). Spominja nas na nekakšnega zapoznelega jožefinca, garniranega z nekaterimi modernističnimi pogledi — odpravo celibata so zahtevali tudi osovraženi Jelačičevi rojaki. Vse te pripombe (bilo bi jih lahko še veliko več) niso naperjene zoper nameravano izdajo Fistrovih izbranih spisov, od katerih imamo pred seboj prvo knjigo. Popolnoma nič ni narobe, če se seznanimo z življenjem in delom naših rojakov, katerih življenje in delo nista po okusu Slovencev. Upajmo, da se bo nekdo lotil na podoben način tudi Anastasiusa Grüna in Dragotina (Karla) Dežmana. Oba sta za Slovence marsikaj naredila, in prvi je še danes v nemškem svetu znan. Ob Fistru se bojimo le tega, da ne bi zgubili razsodnosti, ker je možno domnevati, da je imel stike s Prešernom, ker imajo nekatera njegova stališča mnogo skupnega z Marxovimi in Engelsovimi pogledi v Novem renskem časopisu, ker je možno, da sta se Fister in Marx srečala koncem avgusta ali v začetku septembra 1848 na Dunaju, ker sta njuna primka in imeni skupaj natisnjeni na nekem lepaku. Zaslug in enkratnosti Fistru v letu 1848 ne more nihče odvzeti. Povsem nesporno pa je, da ga slovenstvo ne prej, ne med revolucijo, ne kasneje ni pritegnilo, da je do smrti ostal nemški Kranjec, da so sorodni pogledi ali eventualni osebni stiki z Marxom bolj posledica širšega dogajanja kot pa zavestne politične opredelitve.

Stane Granda

³ Roman Rosdolsky, *Die Bauernabgeordneten im konstituierenden österreichischen Reichstag 1848—1849*, Wien 1976, str. 197.

⁴ Ravno tam str. 201.

⁵ Kot zgoraj.